

Etika berria

Izagirre'tar Felipe

—Arantzazu'koa—

Gaurko munduak krisi ta larri-
miñetan daramala bere bizitz-neka-
dia esar da. Ta arrazoiz esan ere.

Gizaldiek oro izan dituzte egural-
di latz eta illunak. Ogeigarrenak
ere ba-ditu noski, ta agian, egune-
tik-egunera gogorrakoak. Gere gi-
zaldi onek, asmakari bikain asko ez
ezik, estuasun eta larri-min gorriak
ere sortu dizkigu. Larrimiñak
ekonomi-kontuan, erlijioan, politi-
kan eta soziedadeko beste zenbait
alderdietan. Egi garratza baiña egi-
egia. Gerrateak bildurto egiten gai-
tu ta aldiaren izkutu ezjakiñak dar-
dar-arazi... Geuk ala nai ezta ere,
egia egi ta ezin ukatu gaurko mun-
duaren teknika ta aundiki naia.

Onen ondorioz, berriz, askatasuna
ta alkarerrespetoaren galera... Zen-
bait tokitan, gizonak agintarien jos-
taillu biurtu dira. Askotxok gizata-
suna ere galdu egin dute, ez baidira
gizonari dagozkion eskubideen jabe.
Munduan-zear dira beste asko beze-
laxe, baiña alare... presondegian.
Gezurra dirudi, baiña egia da.

G. Marcel'ek bere «Monde cassé»
antzerkian, onela itz eragiten dio
Kristinari: «Askotan ez aal deritza-
zu mundu zarpil batean bizi gerana
—gure oni bizitza dei aal bagene-
zaio?...— Munduak, gizonon mun-
duak, leenen-leenen biotz bat bear
luke, baiña biotz orren taupadak ito
egin dirala dirudi».

«Gaurko mundua, legeak bere jokabide iraunkorrak noiz jarriko zai dago. Bitartean, millaka gizon nausikeripean zanpatuak. Ez dute, ez kanpoko ta ez barruko eskubideen segurantzarik. Etxea, ondasuna, askatasuna... ezertxo ere ez. Bere biotzeri ez darie itxaropen printza-argirik. Bear bada, egizko demokrazian jarriak zeuzkaten itxaropen apurrak, baiña demokrazi oni dagozkion egiteak falta...» (Pio XII'k 1947-VI-2'an Kardenaleri zuzendutako itzalditik).

«Gaurko gizona, bere izate guziko zoritxarrez konturatuta bizi da. Zoritxarra gorputzean, animan eta biotzean... Ez du itxaropenik bere lagunen artu-emanetan. Itzak uts eta epelak birtu zaizkio». (Guardini: «Freiheit, Gnade und Schicksal»).

«Egungo mundu biotz-gabe au indar eta nausitasun-naiak derabilki. Bost ajola zaió itzen balioa; itz asko baiña ustel-pipiz jotakoak. Oso gaurkoak dira: gizatasuna, personalidadea, askatasuna, demokrazia, t. a. baiña itz puztuak, mamirik gabeko itzak...» (G. Marcel'ek: «Le mystère de l'Étre»).

Filosofiaeren larri-miña.

Filosofia ere egungo gaitzak kutsatu duela esan genezake, ta ez nolanaiko kutsua erantsi ere. Esistenzialismua gerrateak jorratutako estuasun eta pake-gabeko lurrean jaiotako landarea dugu; larri-min orren agerpena alegia. Etika edo Moral berria berriz, beraren ondo-

ria. Etika Berria izendatu dut, baiña beste izen asko ere ba-ditu: Egokeraren, situazioaren Etika, Moral Berria...

Edestia-zear mota askotako filosofiak arkitu ditzakegu, baiña denak edo geienak beintzat, epoka bateko bizitzaren agerpen zaizkigu. Orixe bera dugu Esistenzialismua: azkeneko gerrateak sortutako larri-miñaren agerpena. Jaioterria Alemani, Izan ere, ez da arritzekoa, bera izan baizen gerratearen bokaturik gustokoena. Ezin zezakean, noski, bizitzako sustraiak tinkatzeko Alemani bezain Nazio egokiagorik arkitu, ta antxe jaió zen. Kierkegaard dugu bere aitona. Bai bizitza illun eta erretxiña gizon onetxena! Ondoko guziak etsai ta ezberdiñak zitzaizkion. Bera zen munduko zorigaiztokoena, ta iltzeak nazka ta amorrúa sortu oi zion. Gizon berezia noski, Esistenzialismuaren idea beltzak asmatzeko.

Esistenzialismuak joera bi izan ditu: kristau joera, Max Scheler eta Gabriel Marcel'ekin. Bestea, Jainko-gabea: Alemanian, Heidegger eta Jaspers; Frantzian berriz, Sartre ta Camus.

Esistenzialismua idealismu ta errerealismuaren aurrez-aurre jaió da. Etzaió gustokoa esenzia, izatasuna baiño. Bere sistemak ez du batasun lokaririk, an-emengo dotriñaz jositako sistema dugu. Oñiarri edo asiera-gaitzat gere izatearen errerealidadea aukeratu du; jakiña, metafisikaren balioa beragan duelarik edo

erantsi nai diolarik beintza: Ni, neure izatearen kontzientzia naiz, eta konturatze ori da esistenzialismuaren gaia.

Esistentzi edo izatasun itzak esanai asko ditu. Zabalenean artuta zera esan nai du: kanpoko zerbait (existere), gauza bategandik jasotzen dan zerbait; gauzek duten zerbait, baiña errealidadez jantzitako zerbait.

Esistentziak gizon bakoitzaren izatea eman dezaiguke, ta orduan, esistentzia gizonaren bizitza dela esan genezake.

Azkenik, personalidadea ere esan nai du, esate baterako: gizonak bere bizitza bidez egin duen personalidade ori. Esistenzialismuarentzat esenzia errazoimenaren idea utsa da; izatasuna da egizko errealidadearen jabea, ta izatasun orren mendeko gera guziok. Beraz, izatasuna ez da astratu zerbait, konkretua baizen.

Askatasuna da izatasunaren esenzia, baiña esenzi ori izatasunaren lana, berak egindakoa da. Obeki: berak aukeratutakoa da ta aukeraren jabe izanik, berea izan bear du askatasuna. Izatasunak besarkatzen duena ezer gutxi da, ta bestalde, autatu bear orrek garrantziena aukeratzera eragiten dio derrior.

Esistenzialismua gizonaren filosofia dela esan genezake, baiña gizon konkretuaren filosofia, bere bizitza, egokera ta berezitasunekin. Mundu zarpil ontara erori danik,

emene egin bear du bizitza, al duen eran, bizitzaren zergaitiak jakiteke. Bestalde, eriotz eta ezerezean murgildu bearrek estuasun eta zorritzarrez betetzen du; bizitzaren izakera aldrebesak, berriz, bere bizitza desegitera eragiten dio. Orixe da gizonaren bizitza: estuasuna, larri-miña...

Beraz, esistenzialismuak ez du gizona teori-munduan ikusi nai, eguneroko egin-bearretan baiña, eguneroko egin-bearretan baiña, prolema ta ezbear guziekin bat. Esate baterako: objetibismuaren gainetik sujetibismua aupatu nai luke.

Baiña alare, ez uste idealismuan erortzen dana; ba-du sistema orren-gandik iges egiteko bidea: askatasun bidea alegia. Alde batetik, gizona or dago zer eta zertarako jakiteke. Baiña bestalde, gizona beti berritzen dabil, eta betiko lan ori ezin genezake leendik jarrita dagoen legearen ondoriotzat artu, askatasunetikoztat baizen. Gizonak, ordea, ezin lezake askatasuna eza-gun, ezin esan bein betiko: bukatu diat nere egin-bearra ta kito... Opor-aldi ori etzaio zillegi; beti egiten eta jardunean ekin bear du.

Derriorrez sortu gera, baiña bearezkotasun orrek ez dio izateari askatasuna ukatzen. Jatorriz, au edo ura izateko aaltasuna dugu; munduan ez gera azaldu osotasun guziarekin, baizik, aaltasun oietatik nor berak aukeratzen du dagokiona.

Ta nola liteke, gizona askatasun onen jabe izanik, ain bakar eta zorritzarrekoa izatea... Or dago, ba!

Askatasuna askatasun bezela azken gabea da, bai; baiña gizonaren zer-bait izanik, bukaera ba-du. Orregatik, ori dugu gere estuasun eta larrimiñen iturria.

Bizitza aukeragarria izan da, baiña geuk egin, eutsi ta egin bear ori neketsua zaigu; orrezaz gaiñera, ez dugu geure izatasunaren ziurtasunik; bizi, bai, bizi gera, baiña norako jakiteke. Askatasunarentzat dena jostaketa da, baiña arau edo erreglamentuz egiña; baiña bestalde, geurok aukeratutako jostaketa.

Etika berria.

Leen esana dut Etika Berri au esistezialismuaren ondorioa dela, ta ala izanik, filosofi orren gun berak bizi-erazten du: sujetibismuak alegia. Joera berri onek ez du eragozpenik arkitu, errex egindu du bidea gaurko munduan; jakiña, agindu ariñak baidakarzki. Ta aiiñ ariñak gaiñera... Geuk egin genezake gere bizitza... Ariñagorik! Sujetibista danez, ez du unibersalkutsurik; oiñarriak bakoitzaren kondizio ta egokeran tinkatu ditu.

Beraz. Etika berri onen ezaubiderik hereziena une bakoitzeko egin bearra adierazten digun biozkada edo intuizioa dugu. Orregatik, ideak eta unibersal-legeak ez dira zein kontzientziari au edo ura egi-tera agintzeko, bera naikoa baida une bakoitzean erabaki berezia asmatzeko.

Jakiña, kontzientzi orren aginduak ez dira Jainkoaren legeari da- gozkion eratakoak, baiña alare, eti-

ka berriaren iritiz, gustokoak izan- go litzaizkioke egizko kontzientzi, agindu ta legeak baiño balioetsua- goak baidira.

Kontzientzia kreatzallea da, ta ez, inñolaz ere, Jainkoak gizon ba- koitzaren biotzean ezarri dituen aginduen artzaillea, ta gutxiago amar agindu edo ta giza-legeena. Kontzientzia ezin genezake legearen morroitzat artu, ori, bere aunditasa lapurtzea litzake; kontzientzia ez da ain apala agindutako bidetik jarraitzeko, bai zera!, berak egingo du bide.

Beraz, egin bear edo kezka- ren bat gere barruan erneztean, kontzientziak asmatuko digu, edo obe- ki, kontzientziak egingo digu une artantxe erabaki egoki ta bereziena. Egin esan dut eta alaxe da, ez leen- dik neukana agertu edo billatu. Onela izanik, bizitza guzian moral berria osatzen giñake, baiña azke- nera irixteke; esate baterako: bide oni jarraiki, ezin genitzaizke norma edo arau sendoak tinkatu ta, dudarik gabe, gere aultasunari bearrez- koak zaizkio.

Etika Berria guztiz sujetibista ta berekorra da, Kontzientziaren egin- bearretan, gizona ta Jainkoa, biak bakarrik, aurrez-aurre mintza oi dira, ta alkar-izketa ontan arkitzen du egitekoa; alperrikakoak deriz- kio legeeri, eta areago erlijio ta agintariari, ez baida gizon eta Jain- koaren artean tartekogabetasuna bezain moral jatorrik. Jainkoaren aurrean balio duten gauzak, bi aue-

txek dira: gogo zuzena ta egizko erantzuna... Baiña nora goazke bide auctatik...?

Gaiñera, une bakoitzean erabakia artez orrek ba-du beste erreztasun bat ere: denbora irabaztea alegia. Erreztasun oni esker, gizonak ez dauka an-emango lege ta aginduak zer dioten gogoratu bearrik. Une bakoitzari berea ta kito.

Orrezaz gaiñera, gere bizitza fariseismu-kutsutik gorde oi du; berak dionez, ez da bidezkoa legearen morrointzan bizitzea... Au bai dela beste puntaraiño jotzea!

Ta goazen orain, adiskide ori, Kristau Etika, azalez badere, jorraztera Etika berri onen gaitza austartzeko argi izan dezagan.

Kristau Etikak izakera du oiñarri. Ba-da emen filosofilarieri kasakoa herotu dien prolema bat: izakera ta egin-bearraren artu-emane-kikoa alegia. Zein garaille? Gure filosofi zaarra izakeraren alde jarri da. Izakerak jartzen dizkie gere pentsakera ta egite-erari bakoitzari dagozkion legeak.

Etika berrian, ontasun-araua une bakoitzeko biozkada edo intuizioa dela esan dugu; Kristau Etikan, berriz, izakera, esenzia, natura. Lendabizi, gizonaren izakera ta azken, Jainkoarena; baiña eza aztu gizoarena Jainkoaren irudia dela. *Imago Dei*. Ba-da gere barruan, errazoimenak bere sakontasun indarrez arkitzen duen pograma bat. Pograma ontan direla esan geneza-

ke egin-bear edo bete-bearrak. Deontologia Ontologiaren bizkarean dijoa, ta ez aldrebes.

Beraz, Eleizak erakutsitako Etika objetibua dugu, ez baida gizonaren egiña, izakeraren barruan arkitutakoa baiño. Ondorioz, kontzientzia ezin genezake Etika berriak ematen dion jabetasunez jantzi; kontzientzia arau-agintzaillea da ta ez legcaren egillea; ez du lege edo aginduak egiteko eskubiderik, leendik dituenak agertzeko baiño.

Baiña nere iritzi apalean, Etika berri onen sustraia edo iturria, kontzientziaren jabetasunean jarriko nuke, ta Pio XII'k ere ori bera zion. Onatx, gai oni buruz zuzendutako itzaldi baten laburpena.

«Kontzientzia santutegi bat dugu, ta itz oni dagokion errespetu guzia zor zaio. Kontzientzia gizonak duen doairik aundienetakoa da. Bera zaio bakar-tokirik atsegingarriena, eleizatxo ortan entzun oi baidu Jainkoaren zerutar itza. Or barruan aukeratu oi ditu bide zuzen-okerrak. Bizitzako zenbait unetan urrun naike luke, ta ain urrun nai ere, baiña nai ori ezin ase, bere bizitza osoan nai-ta-nai-ez beragan izango baidu; ta ori ez-ezik, bera izango zaio epaillerik egizaleena. Kontzientzia, ba, santutegia da, ta atari ontan guziak itxoin bearra dute. Beraz, edukadoreen egin-bear garrantzietakoa kontzientziaren egizko eziera da.

Baiña, nun arkitu lezake ezitzai-

Ileak Kristau Etikaren egiazko iturri ori? Kristok erakutsi ta Eleizaren eskuetan utzitako aginduetan; au ez beste denak, sasi iturriak lirake, ez dago ukatzerik. Moral berri onek, ordea, Kristoren agindu oiek berrikusi ta ziaro aldatu nai lituzke; bakoitzaren kontzientzia Eleizak, ta berak bakarrik, duen jabetasunez jantzi nai du. Baiña jabetasun-bide onek Kristorengana eraman bearrean, oker bidera garamazki.

Moral berriak dionez, Eleizak askatasuna txalotu ta maitasun-bidez biotzak bereganatu bearrean, zigor ta kastigu-bidez jokatu oi du. Orre-gatik dio: «Beartuak zaudete, etzazue zillegi...»

Baiña ori ez da egia. Eleizaren naia bestelakoa da; konbiziozko kristauak nai ditu, ta ez azalezko katolikoak. Orobat, kontzientziak ezitean, siñismen eta goiko grazia-aren aberastasunean gogor egiteko esaten digu, bere aunditasun paregabea ikusita, konbizioz joka dezagun. Bestalde, ezin litzake kristauren eginbearrak baztertu, auetxek baidira aberastasun ori iristeko biderik egokienak; gizonak gera, ta gizon geranez, saria erakarkorra zaigu. Kristok esana da gaiñera: «Ez da aski zeruan sartzeko, Jauna, Jauna deitzea, bearrezkoa da Aita zerutarraren naia gudan betetzea».